

Remissvar: SOU 2020:1 Översyn av yrket personlig assistent

23 juni 2020

Endast per e-post: s.remissvar@regeringskansliet.se
och s.sof@regeringskansliet.se

Er referens: S2020/00202/SOF

Vår kontaktperson: Ola Linder, ola@independentliving.org

Independent Living Institute (ILI) är en ideell tankesmedja och projektplattform inom medborgarrättsrörelsen Independent Living av personer med normbrytande funktionalitet (funktionsnedsättning). Våra grundläggande principer är självbestämmande, självrespekt och empowerment (bemäktigande och bemyndigande). Vi har beretts möjlighet att lämna här vårt remissvar på betänkandet SOU 2020:1 Översyn av yrket personlig assistent.

Allmänna synpunkter

Det är välkommet att denna utredning tillsattes av regeringen. Vi välkomnar även att den överlag har utförts väl. Utredningen är en motvikt till delar av det osakliga tonläget i den allmänna debatten om personlig assistans som stödform och yrke.

Personlig assistans är den viktigaste stödformen för att tillgodose självbestämmande för personer med olika behov av individuellt vardagligt stöd. LSS som frihetsreform kopplas mycket till rätten till personlig assistans som användaren själv kontrollerar för att inte själv bli kontrollerad av de som annars träder in. En riktig personlig assistans tillgodoser flera av individens mänskliga rättigheter, säkerställer förutsättningar för självbestämmande i små och stora livsval och möjliggör att personer bättre kan leva i och bidra till samhällsgemenskapen.

Samtidigt är det synd att utredningens direktiv varit begränsade till att inte föreslå en höjning av ersättningsnivåerna inom den statliga assistansersättningen och den skilda praktiken i

kommunerna. Med höjda ersättningsnivåer skulle många av de problemområden som uppmärksammas i utredningen kunna lösas.

Enligt de mänskliga rättigheterna och FN-systemet har både personer med funktionsnedsättning i behov av stöd och arbetstagare rättigheter. Centrala regelverk i sammanhanget är FNs konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning och ILOs konventioner om rättigheter i arbetslivet, och särskilt rätten till kollektiv förhandling som ett uttryck för arbetstagarnas intressen gentemot arbetsgivare. För att kollektivavtalsenliga löner ska kunna betalas ut på sikt i branschen kommer ersättningsnivåerna behöva revideras. Redan idag skiljer sig utvecklingen av löner mycket från den ersättning som personen får i assistansersättning. Det riskerar att på sikt minska utrymmet för kollektivavtalsenliga löner och samtidigt garantera en kvalitet i den personliga assistansen. Exempelvis utbildning, assistenternas kompetensutveckling, förbättringsarbete i arbetsmiljö och högre ingångslöner riskerar att behöva bortprioriteras för att kunna betala kollektivavtalsenliga löner. Det är inte en hållbar utveckling av den personliga assistansen och arbetsvillkoren för assistenterna.

FNs konvention om rättigheter för personer med funktionsnedsättning utgör målet för den svenska funktionshinderpolitiken (prop. 2016/17:188). I konventionens artikel 19 anges en skyldighet för staten att säkerställa självbestämmande för var och en, samt att tillhandahålla individuella stödformer som personlig assistans som ett sätt att säkerställa att alla kan vara en del av samhällets gemenskap. Till artikel 19 finns den allmänna kommentaren nr. 5 som antogs av FNs kommitté för personer med funktionsnedsättning 2017. I punkt 16 i den allmänna kommentaren finns en definition av personlig assistans. Dessutom finns där skrivningar om assistenternas arbetsvillkor och lön. Det är beklagligt att utredningen inte analyserat dessa närmare och utverkat förslag utifrån dem.

Enligt konventionen och vår ideologiska ståndpunkt är det alltid användaren av personlig assistans som är arbetsledare. Arbetsledningen kan organiseras genom att en annan person får praktiskt ansvar för arbetsledningen. Däremot ska användare alltid ha makt att ta tillbaka den operativa kontrollen över assistansen. Ett exempel som illustrerar en skillnad mellan ett synsätt som ibland fått genomslag i utredningen och det rättighetsbaserade synsättet är att vi inte håller med om beskrivningen som följer:

”kunskapen om vilka regler som gäller och hur ansvarsförhållandena ser ut när personliga assistenter utför egenvård”

Det är inte assistenterna som utför vården. Det är användaren som styr arbetet som assistenten utför efter egen preferens. Därmed är assistenten inte utförare av vård, utan utför moment som användaren arbetsleder som ett led i att utföra sin egenvård.

Förutom denna syn har tyvärr den medicinska synen på funktionsnedsättning och vad personlig assistans ska innehålla gått för långt. Det är olyckligt att utredningen inte såg över rätten till personlig assistans utifrån FNs konvention om rättigheter för personer med

funktionsnedsättning. Det är ur assistenternas intressen viktigt, att assistansanvändaren kan beviljas tillräckligt antal timmar för att kunna utföra de arbetsuppgifter som behövs inom ramen för en fungerande arbetsledning förutom att tillgodose rätten till ett självbestämt liv i samhällsgemenskapen för användare. För få timmar leder till pressade arbetssituationer och att arbetsmiljön kommer att brista.

De korta uppsägningstider som finns vid visstidsanställningar i personlig assistans ger en otrygghet. Vi menar att det bör skjutas till medel för att garantera anställningsformer och uppsägningstider enligt lagen (1982:80) om anställningsskydd. Eftersom assistansersättningen ska räcka för utgifter inom de beviljade assistanstimmarna bör extra medel som öronmärks för just uppsägningstider tillföras.

Synpunkter på förslagen i betänkandet

8.2.2 Ställ krav på kollektivavtalsliknande villkor för att betala ut assistansersättningen

ILI tillstyrker förslaget. Att alla personlig assistenter har villkor som i kollektivavtalen på området garanterar att alla får rätt till försäkring och pension på samma villkor och att arbetsgivare inte kan sätta hur låga löner som helst. Konkurrens som utgår ifrån goda arbetsvillkor är sund utifrån intresset av arbetstagares rättigheter, och konkurrens bör utgå ifrån andra faktorer än dåliga arbetsvillkor för assistenterna.

8.2.3 Se över om hushållslagen behöver moderniseras

ILI tillstyrker förslaget. Lagstiftningen är utformad för en anställd som arbetar enbart i hemmet hos en annan person. Personlig assistans är ett yrke där arbetsplatsen är både hemma och ute i samhället. Lagstiftningen borde ändras så att arbetstidslagen (1982:673) gäller för alla personlig assistenter.

8.3.2 Ge privata arbetsgivarna ansvar för assistenters sjuklönekostnader

ILI förstår bakgrunden till förslaget. Den administrativa bördan för anordnare av assistans skulle sannolikt minska med förslaget, vilket är positivt. Höjningen av assistansersättningen för att kunna betala sjuklöner är i grunden principiellt bra. Anordnare av personlig assistans ska, precis som andra arbetsgivare, verka för en god arbetsmiljö och att minska sjuktalet. Samtidigt kan det uppstå svårigheter med en för statisk ersättningsnivå för sjuklöner, särskilt för små och medelstora anordnare av personlig assistans. Därför kan det behövas en genomlysning av systemet som en helhet och konsekvenserna för anordnare. Eftersom personliga assistenter ofta har osäkra anställningar skulle vissa assistenter med många sjukdagar kunna drabbas (hos oseriösa arbetsgivare) om sjuklöner finansieras via timbeloppet. En alternativ finansiering vore då att alla assistansberättigade får ersättning av Försäkringskassan separat för sjuklöner precis som utredningen föreslår och som redan är fallet idag för assistansberättigade som själva anställer sina assistenter.

8.4.1 Socialstyrelsen får i uppdrag att ta fram ett nationellt utbildnings- och kunskapsmaterial

ILI avstyrker förslaget. Vi är generellt emot att externa aktörer anordnar utbildningar till personliga assistenter. Utbildningarna, eller åtminstone initiativet till dem, ska komma ifrån användarna själva. Användarna har rätt till val och kontroll över servicen, och de är de bästa experterna på sina liv. Under inga omständigheter ska en utbildning vara obligatorisk för personliga assistenter.

Vi ifrågasätter varför just yrket personlig assistent ska få en riktad utbildningssatsning. Alla yrkeskategorier har nytta av att känna till sina rättigheter enligt arbetsrätten och de mänskliga rättigheterna. Förslaget är ett exempel på när assistansanvändare och arbetsledare inte ses som synonymer enligt den grundsyn som ska råda i en riktig personlig assistans. Anställda i olika sektorer är även användare av personlig assistans. Det bör utredas om en bredare satsning på utbildning om mänskliga rättigheter ska riktas mot anställda generellt. Dessutom riskerar en utbildning via Socialstyrelsen eller annan offentlig aktör inte kunna genomföras i enskilda fall om det inte finns finansiering av detta med ett timbelopp som inte räknas upp ens i takt med löneökningarna för assistenter de senaste åren.

8.4.2 Kartlägg hur möjligheten att finansiera särskilda kompetensbehov används

ILI tillstyrker förslaget. Samtidigt bör översynen göras över hela det förhöjda timbeloppets konstruktion, inte endast i relation till kompetens och handledning.

Vi instämmer med utredningen att det är krångligt att redovisa alla utgifter, vilket kan leda till att vissa inte söker ett högre timbelopp. Det handlar ju också om att man måste återbetala det man inte använt (till skillnad från den som har vanligt schablonbelopp).

8.4.3 Tillsyn och kunskapsstöd för att tydliggöra vad som gäller när assistenter utför egenvård och vård på delegation

ILI avstyrker förslaget om att ge IVO i uppdrag att göra en översyn av hur personlig assistans och egenvård interagerar med hänvisning till den pågående utredningen Stärkt rätt till personlig assistans för stöd vid egenvård, vid tillsyn samt för barn (Dir. 2020:3). Dessutom är det viktigt att ha med ett självbestämmandeperspektiv på vårdfrågor. Det är alltid assistansanvändaren som beslutar om att ta emot vård, samt utföra egenvården; om behov finns via personlig assistans. När och om det krävs att assistenter har personligt delegerade sjukvårdsuppgifter (inte egenvård) av sjukvårdspersonal kan det däremot behövas tryggare och säkrare rutiner och kunskapsstöd.

Med vänliga hälsningar

Handwritten signature of Jamie Bolling in blue ink.

Jamie Bolling
Verksamhetsledare

Handwritten signature of Ola Linder in blue ink.

Ola Linder
Jurist